

Gall Ivan

Autorka textu: Marta Balážová

Charakteristika jednou vetou:

Slovenský básnik a prozaik, ktorého tvorba, hoci je rozsahom nevel'ká, stala sa umelecky pozoruhodným prejavom veľkého individuálneho talentu a tiež významnou súčasťou slovenskej literatúry, na prahu 20. storočia bol spolu s Ivanom Kraskom a Jánovi Jesenskom priekopníkom slovenskej literárnej moderny.

Životopisné údaje:

Ivan Gall, vlastným menom Ján Halla sa narodil vo Vsetíne na Morave 14. apríla 1885. Vyrastal v Martine, kde bol jeho otec technickým správcom továrne na nábytok. Slovenské kultúrne a spoločenské prostredie ho ovplyvnilo natoľko, že hoci študoval na gymnáziách vo Valašskom Meziříčí, v Místku a na právnickej fakulte v Prahe (okrem toho absolvoval študijný pobyt v Lipsku a v Berlíne), stal sa slovenským spisovateľom a aktívnym účastníkom politických aktivít mladej slovenskej inteligencie, ktorá sa združovala okolo časopisu Prúdy. V roku 1918 po vzniku Československej republiky pôsobil ako vysoký štátny úradník v Bratislave. Koncom roku 1938 ho ľudácka vláda vypovedala zo Slovenska, potom až do smrti žil v Prahe. Po druhej svetovej vojne však opäť nadviazal osobné i literárne kontakty so Slovenskom, najmä cez priateľstvo s literárnymi druhmi z mladosti - Františkom Votrubom a Ivanom Kraskom. Ivan Gall zomrel 26. mája 1955 v Prahe.

Diela:

Gallova umelecká dráha sa rozvinula v rokoch 1904 - 1912. Jej výsledkom je asi 30 drobných lyrických básní a niekoľko krátkych próz, uverejňovaných predovšetkým v časopise Dennica, občas aj v Prúdoch a Našom Slovensku. Popri J. Jesenskom, F. Votrubovi a J. Cigánovi (I. Kraskovi) vytváral aj Ivan Gáll na začiatku 20. storočia novú podobu slovenskej lyriky. Básnické motívy, nálady a pocity originálne formoval do podoby akejsi secesnej štylizovanosti, lebo inšpirácia výtvarným umením bola významnou zložkou jeho umeleckej tvorby. Svedčia o tom napríklad jeho básnické „žaponérie“ alebo báseň Sestína, napísaná „k Boecklinovmu obrazu“. Pre jeho poéziu je rovnako príznačná inšpirácia európskou literárnou kultúrou, v jeho tvorbe sa často vyskytujú mená známych literárnych postáv, ktoré pôsobia ako lyrické znaky - symboly. Gall rád používal umelé strofické formy ako sonet, sestína, ríspet a rozvíjal tak básnickú kultúru nášho parnasizmu. Náladou, tónom reči, výraznou hudobnosťou verša i základnou tematickou orientáciou ako je hlboký smútok z tragiky individuálneho bytia patria však Gallove básne do ovzdušia moderny. Umelecké prózy Ivana Galla sú ešte sporadickejšie ako básne, uverejňoval ich v časopisoch a je to spolu len päť noviel - lyrických próz. Tak isto ako z Gallových veršov aj z próz je cítiť smútok z človeka a zo sveta, z rozporu ideálu a skutočnosti, neuspokojenú túžbu po krásnom a čistom živote. Sústreďoval sa na nevyspytateľné a nevysvetliteľné reakcie človeka (najmä ženy) v prózach **Biela noc**, **Precitnutie**, **Na Dušičky**. Beznádej, nešťastná láska je témou prózy **Z Volod'ovho denníka**, **Aurelove Vianoce** sú príbehovejšie, ponorené do sociálneho sentimentu. Do svojich próz, ktoré autor písal ako mladý umelec, si vytvoril výnimočné, nevyspytateľné postavy hrdinov. Po roku 1912 sa Gall ako umelec odmlčal, vydal len niekoľko dokumentárnych publikácií pod svojim občianskym menom Ján Halla - o prezidentovi Masarykovi, M. R. Štefánikovi a o P. O. Hviezdoslavovi. Umelecky začal opäť tvoriť až na sklonku života, keď napísal prózu **Koza** a rad sviežich a dokumentárne cenných spomienkových čít o osobnostiach a historických súvislostiach z mladosti. Gallove literárne práce z posledného obdobia ako aj súbory jeho básnickej a prozaickej tvorby publikovanej len v časopisoch, vyšli po autorovej smrti v knižných vydaniach **Odkaz** (1956) a **Keď lístie padá** (1973).

Podrobnejšie o dielach:

Na Dušičky - na tejto denníkovej próze najlepšie vidieť súvislosť medzi poéziou a prózou tohto autora. Je jeho subjektívnou, náladovou výpoveďou, typovo blízka básňam v próze. Na malom priestore - asi troch strán je relatívne dosť deja. V dušičkovej popoludnie rozprávač blúdi cintorínom a s pribúdajúcou tmou sa ho zmocňuje veľký „smútok a strach“. Cestou domou si v električke sadá vedľa dvoch dám „v hlbokom smútku“, uchvátený je „nevýslovnou bolesťou“ krásnych očí mladšej z nich. Keď vystúpia, zbadá, že táto dáma si zabudla ručníček. Doma potom „vášnivo bozkáva tie stopy slz na ľahučkom batiste, ktorý jemne vonia a nič sa už nediví mladému mužovi z románu slávneho nórskeho prozaika Knuta Hamsuna, ktorý za dverami izby v hoteli ľúba topánky ženy, ktorú raz videl...“ a útržkovito spomína na udalosti zo svojho života. Z prózy je zrejmé, že autorovi nešlo o samotný príbeh, ale bol to len prostriedok na vyjadrenie smútku zo života a ľudskej ľahostajnosti a tiež prostriedkom na poetizovanie tohto smútku.

Precitnutie - hrdina novely Fedor Kuzmín je typicky romantickou postavou. Je vynikajúcim študentom, na ktorého všetci hľadajú s očakávaním a s nádejou. On sa však zrazu stratí v cudzine, odhodí vedeckú kariéru a bez cieľa blúdi po svetových chrámoch umenia. Po rokoch sa rovnako nečakane vracia z cudziny a nachádzame ho na návšteve ženy svojho priateľa. V rozhovore prezradza veľa zo svojho čudného správania a zo svojej romantickej povahy. Kedysi ľúbil ženu, ktorá mala vo svojej povahe čosi nevyspytateľné, za čím tušil tajomné hĺbky. Musela vycítiť, že ju ľúbi a práve od toho času sa začala k nemu správať chladne a odmietavo. On sa smial, lebo chcel zakryť, čo cíti, aj veľkosť vlastného utrpenia. Raz sa predsa rozhodol priznať sa jej so všetkým, ale v poslednej chvíli za zachvel nerozhodnosťou a radšej ušiel so svojim smútkom do cudziny, kde „blúdil ako Kain, hľadajúci stratený pokoj, zabudnutie a rozorvaný sa pokúsil aj o samovraždu“. Po tomto priznaní mu priateľova žena Marta (lebo ona bola tou ženou, ktorú ľúbil) prezradí, že aj ona jeho ľúbila a stále ľúbi. Keď však prichádza jej muž, správa sa k nemu prítulne ako milujúca manželka. Hoci sa teda Fedorovi splnil životný sen, na chvíľu držal v náručí ženu, po ktorej toľké roky túžil, zrazu pochopí, že jeho romantický idol je v skutočnosti koketná meštiacka panička. Rozhodne sa znova odísť do sveta a ešte stále hľadá a nenachádza odpoveď na otázku: Prečo bola k nemu táto žena taká chladná a odmietavá, keď on horel k nej veľkou láskou a obetoval by za ňu aj vlastný život.

Biela noc - na podobných princípoch ako Precitnutie je postavená aj novela Biela noc. Hlavná hrdinka - Tatiana Dohalská z dediny Dohalie (teda asi zo zemianskej rodiny) je krásna žena a predovšetkým slávna umelkyňa. Vyštudovala v cudzine konzervatórium a teraz je speváčkou - interpretkou diel skladateľa Slavického, s ktorým podnikla triumfálnu cestu po Európe. Častejšie než ona prichádzajú domov správy o jej úspechoch. Tatiana je zasnúbená so skladateľom Slavickým, zrazu však niečo naruší jej predchádzajúci spôsob života - ochorela na nervovú chorobu a brat ju priviezol na jednoročný odpočinok do rodičovského domu. Tatiana sa zaľúbi, jej novým nápadníkom je hrdý a elegantný Peter Harasín. Najskôr odmietne prísť na prepychovo zaranžovaný malomestský ples, kde na ňu čaká Peter, napokon sa tam objaví, hoci nenávidí tieto oficiálne zábavy, prázdne a nudné. Hovorí s Petrom, ale „zmysel svojich slov nepozná“, vie len, že nemohla odolať a preto prišla. Váhavosť medzi snúbencom (a umením, ktorá sa s ním a s ňou spája a doteraz ho považovala za lásku) a Petrom a vášnivou láskou k nemu jej spôsobuje ťažký nervový otras. Nervová choroba sa vracia, až sa súrodenci obávajú o jej zdravie a musia privolať lekára. Tatiana im bez súvisu porozpráva starú príhodu z detstva, ktorá jej práve prišla na um, jej chorá myseľ sa zmieta medzi smútkom, strachom a veselosťou. Gall do vzťahu Petra a Tatiany vložil prvky modernej doby - komplikovaný vzťah i chorobu moderného človeka, nervovú chorobu.

Z Volod'ovho denníka - táto próza takmer nemá dej, mieša sa v nej ťažký mučivý sen a Vladimírove pocity bolesti a beznádeje z nešťastnej lásky. Zverí ich len svojmu denníku a

„melancholickému priateľovi“ - Hamletovi. Napriek obrovskej bolesti chce však byť rozumný, prázdny úsmev a chlad v očiach má zakryť, čo sa v ňom odohráva.

Aurelove Vianoce - próza sa relatívne najviac približuje kukučínovskej línii priamočiarosťou a sociálne ladeným príbehom, Gallov prístup k téme je však už úplne iný. Deväťročného Aurela Horníka priviedla matka do sirotinca, keď jeho otec spáchal samovraždu. Bol v cudzom prostredí, všade počul neznámu reč, len jedna kuchárka ešte nezabudla po slovensky a ako - tak nešťastného chlapca utíšila. Prežil tam deväť rokov, zvykol si žiť medzi smelými a bezohľadnými chlapcami. Veľmi ho však ťažil osud, túžil žiť inak, byť šťastný, najmä keď sa vrátil z prázdnin od matky, ktorá už mala novú rodinu. Predstavoval si dievčinu - krásavicu Maju s krásnymi čiernymi očami. V desiatom roku už cítil takú nenávisť k pochmúrnej budove sirotinca, že sa rozhodol odísť. Bol dobrým žiakom, našiel si ubytovanie, chodil učiť spolužiakov. Ako - tak prežil, no keď sa blížili Vianoce a jemu bolo veľmi zima, kúpil si zimník a už mu nezostali žiadne peniaze. Na Štedrý deň blúdil po meste a nemal kam ísť. Pýtal sa, prečo iní ľudia majú viac než potrebujú a on musí byť hladný. Dom, v ktorom býval predtým, bol prázdny a studený. On chorý, v horúčkach zaspal v studenej posteli a videl samé hrôzy z minulého života. Keď sa prebudil, bol v nemocnici, mal šťastie, že prežil. Také boli Vianoce Aurela Horníka.

Koza - detský príbeh o malom chlapcovi - Mirkovi z bohatej rodiny, pre ktorého je zaujímavé vyjsť po hodine klavíra z honosného domu a prepychovej záhrady medzi deti sluhov, hrať sa s nimi a vymeniť si čokoládové koláče za čierny chlieb. Keď však chce natrhať liečivé rastliny pre matku a kamarátka sa ho spýta, či jeho mamička je koza, pustí sa s ňou do bitky. Po prvý raz ho niekto tak urazil a ponížil, pocítil príkorie. Najhoršie je, že doma ho za zničené oblečenie a škrabance potrestajú, lebo nikomu nepovedal ako sa to stalo. Je mu to veľmi ľúto, plače, lebo „život dýchol naňho mrazom a krivdou“.

Úryvky:

Spomienka našich promenád

Spomienka našich promenád môj cit zas postriasala,
keď do zahmlenej krajiny jesenný zadul chlad,
bôľ leje do prs ostrý, namiesto čo by hriala
spomienka našich promenád.

Už skrvaveli jarabiny a prázdny býval sad,
len jeden zvuk v tom tichu bol, keď si sa rozosmiala:
ja bozkal bielu rúčku ti a šeptal, že ťa rád...

A teraz odišlas´ - a žitia s iným späla -
Park ticho spí aj srdce moje - však len - len na pohľad,
vždy ešte tlačí, zviera, sťa dáka ostrá skala
spomienka našich promenád.

Masky

Je život bál a my v ňom všetci masky:
tam smutný Hamlet, tu cnosť Markétina,
tu Cyrano, tam Carmen plná lásky
a blbá smeje sa tvár harlekýna.

Tu čižmár, básnik, žobrák, Bonapart.
Kde bol, začína a kde končí žart?

Sme šťastní ľžou, veď pravda toľko bolí,
a bez masky sťa prví ľudia holí.

Keď lístie padá

Do mojej izby v okno otvorené
hrst' suchých listov jeseň zaviala mi.
Snáď chcela zbúriť city utajené
a rozsmútiť zas dušu spomienkami.

Som ľahostajný k scénam novej drámy
a srdce moje je už unavené
tým čakaním, márnymi nádejami,
ich ovocie je - oko zarosené.

Ver' lepšie ako bezútešne žiť
je nemyslieť na nič a nič necítiť
a odchodu keď hodina má prísť,
sa ticho zvinúť jak ten žltý list,
čo mŕtvy padá v oblok otvorený,
o sústrast' prosiac nemý, pokorený.

Na Dušičky - úryvok

List z denníka

Blúdím bez cieľa medzi hrobmi. Deň je jeden z tých zriedkavých dní prchajúceho podzimu, obostretý akousi zadumanou poéziou jesene. Slnko skryté je diskkrétne gázou šedivej hmly a na vädnúcej prírode leží smútok, ktorý nebolí, len dušu naplní snivou elégiou, ako keď zavrieme knihu Turgeneva. Stuhly vencov slabo sa pohybujú, strapaté chryzantémy smutne kývajú hlavami a plamienky sviec trasú sa ako poplašené motýle na ozdobených hrobch. Chodím a čítam mená mŕtvych a cítim akési uspokojenie ako pri čítaní listu vzdialeného priateľa. Netrápi ma myšlienka na smrť tu medzi umeleckými sochami v kvetinovej záhrade mŕtvych v príjemný deň jesenný a myslím, že snáď, keď ja budem ležať pod chryzantémami, duch môj vďačný bude tým očiam, ktoré zastavia sa pri mojom mene, trebárs len tak bez myšlienky, ako teraz ja...

Z Volod'ovho denníka - úryvok

Som chorý, viem to, ale budem rozumný. Stiahnem tvár do prázdneho úsmevu, nech nikto nevidí bolesť a žiaľ a Boh snáď dá sily neprezradiť, aké peklo horí v prsiach, zovrieť pery mlčaním a do očí chlad, taký oceľový chlad. Ej! Tak sa cítim, akoby som týmto maskovaním pochovával niečo nevýslovne drahé, čo nikdy viac sa nevráti. Cigareta dohorela. Beriem druhú, lebo cigarety vraj majú to čaro, že nechajú nás vždy nenasýtenými ako láska, od ktorej márne čakáme utíšenie toho pekelného smädu v duši...

Precitnutie - úryvok

Ó ako ináč bol by si predstavoval svoje dojmy, keby bol veril v možnosť takej scény. Či nečakal by víťaznú radosť, obnovenie svojej jari a nové sily, sviežosť a nový život. A dnes mu je ako tomu aténskemu bláznovi, ktorého lekári uzdravením zbavili pôžitku aj v prázdnom divadle vidieť plačúcu Antigonu a spievajúce chóry. A keď sedel vo svojej izbe v hoteli, premohla ho bolesť a zastenal: „Bože, Bože!“ Zakryl si tvár rukami a dlho sedel v akejsi tupej letargii. Potom si predstavil jej teplé ústa, oddávajúce sa jeho perám, spomenul si, ako chytró sa vžila do situácie, i na významný záblesk v jej očiach, keď odchádzal. Otriasol sa a zlostne

sa zasmial. Nie, nezíde sa už s ňou, vyviedla ho síce z jeho začarovaného kruhu, ale chce ho stiahnuť do novej siete dobrodružnej hry. Skoro mechanicky napísal: „Milostpani! Nečakaná práca núti ma odcestovať. Odpusťte...“

Myšlienky:

„Mnohí sa môžu od neho učiť kultivovanosti verša.“ (Ivan Krasko)

„Boli to časy veľmi plané a neplodné. Odmlčali sa už i epigóni veľkých básnikov Vajanského a Hviezdoslava a v časopisoch sa už zjavovali epigóni týchto epigónov popri veršujúcich paniach a dievčencoch...“ (Ivan Gall o literárnej situácii na Slovensku v čase nástupu svojej generácie. Príčiny videl v nedostatku slovenských škôl, maďarskej jazykovej výchove a kultúrnej izolácii Slovenska)

„Raz mi prišla Dennica do rúk. Hneď na prvej strane štyri sonety od neznámeho Ivana Galla. Prečítal som s pozornosťou všetky štyri sonety... Ivan Gall stal sa mi odrazu náramne blízkym. Človek prečíta nejednu báseň a zostane chladným, ako keby čítal Upozornenie na tabuli pri železničných koľajniciach a strážnom domci, kde sa rampy spúšťajú. Rampy zdvihnú a ide sa ďalej po ceste, ani nevieš už, či si pred chvíľou čítal Upozornenie. Básnik naladí, čo len na dvadsať krokov. Ten, ktorý nenaladí ani na jeden mizerný krok, nie je básnikom. Sonet Nad ránom som si nahlas zadeklamoval a pri najbližšom stretnutí som si Galla lepšie obzrel.“ (Janko Jesenský)

„Realistický verš sa blížil próze, verš symbolistov zdôraznil hudobnosť verša a rytmus. Ivan Gall nezávisle na Ivanovi Kraskovi už v roku 1904 v básňach Spomienka našich promenád a Noc vnáša do našej poézie niečo z poetiky symbolistov, najmä ich dlhý daktylo-trochejský verš. Spomienky na ľúbostné rozčítania mladých rokov našli tu možnosť nového výrazu, silne odlišného od verša Hviezdoslavovho. Číra náladovosť a hudobnosť určovali jeho verš. No Ivan Gall vnáša do slovenskej poézie i nové obrazy, zdôrazňujúce náladovosť, nostalgiu, nový svetobôľ a túžbu po úprimnej láske...“ (Milan Pišút)

„Pri portréte Galla prozaika nemožno zabúdať ani na jeho mimoriadnu iniciatívu pri prebojovaní modernej, novoromantickej koncepcie slovenskej prózy (v listoch Vansovej, Votrubovi, Kraskovi). Nevyčerpatelným zdrojom obdivu mu bola predovšetkým súdoba severská próza (najmä Hamsun). Nie náhodou sa alúzia na Hamsuna objaví aj v Gallovej lyrickej próze Na Dušičky a istú analógiu možno vidieť aj medzi jeho novelou Aurelove Vianoce a Hamsunovým románom Hlad. (Michal Gáfrik)

„Prečo odhodil lýru? Nie je pravda, že pre inú ťažkú prácu okolo budovania republiky. I murári majú chvíľku odpočinku a odpočinok je i poézia, ak robí radosť. Proste preto, že sa úradníkovi básniť nesvedčí. - Ale ani sa nedá. Dnes sú časy takzvaného „usmerňovania“, t. j. obmedzovania. Toľkoto majetku, toľkoto dobytku, toľkoto výsevu, toľkoto prasiec, toľkoto kráv, toľkoto mlieka a toľkoto presvedčenia, lebo už je toľko zrna, prasiec, kráv, mlieka a presvedčenia, že sa všetko znehodnotí. Kam sa má vrhnúť štátny úradník so svojou poéziou? Ak sa drží úradného stanoviska, prestane byť básnikom. Ak sa drží neúradného stanoviska, prestane byť úradníkom.“ (Janko Jesenský v článku Odhodená lýra v časopise Živena 1938)

„Poézia Ivana Galla je rozsahom veľmi malá. Jeho básnický odkaz sotva presahuje tridsať čísiel. Aj z tých, prirodzene, niektoré stratili svoju dobovú účinnosť, sú už viac dokumentom ako živým dielom. Vo svojej dobe zohrali však významnú priekopnícku úlohu a spočiatku Ivan Gall pevne držal krok s Ivanom Kraskom.“ (Michal Gáfrik)

„Gall pri oznamovaní svojho básnického odmlčania (v liste Votrubovi 30.1. 1909) sľuboval, že o prózu „sa ešte pričini“. Nestalo sa však tak. Prózy jeho mladosti, aj v roku 1949

publikovaná „detská poviedka“ Koza (v liste Votrubovi 8. 6. 1948 píše, že ju napísal „nedávno“) potvrdzujú, že Gall mal osobné predpoklady zasiahnuť výraznejším spôsobom do tvorivých problémov slovenskej postrealistickej prózy. V rámci vytvárajúceho sa novoromantického modelu slovenskej prózy zachoval si osobitné postavenie; nielen istými artistickými sklonmi.“ (Michal Gáfrik v knihe Na pomedzí moderny)

„Ideove je slabá, zvlášť, keď aj hlavná myšlienka sa stratila. Chcel som totiž postavu Kuzmína predstaviť v tom svetle, ako sa javí pri slovách, že miloval svoj bôľ a ilúziu, nie Martu skutočnú. Teda akýsi don Quijott.“ (Gall v liste Kraskovi o svojej novele Precitnutie)

Zaujímavosti:

Autor dr. Ján Halla publikoval v časopisoch pod týmito pseudonymami a značkami: Ivan Gall, G. Melša, Samo Társky, Ján Turčan, Mladý Hypochonder, J. G., I. G., J. H., J. Hla., J. H-la, J. L.G., G.

V liste, ktorým Ivan Gall 29. januára 1955 blahoželal Hane Gregorovej k narodeninám, napísal pravdepodobne svoju poslednú báseň. Sú to len štyri verše, ale dokonale vyjadrujú pocity človeka, lúčiaceho sa so životom:

Myšlienky hrnú sa jak roztrhané mračná
a duša moja po pokoji lačná
by chcela zdriemnuť, spať a spať a spať.
A spánok, to je smrti rodný brat.